

ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ДЛЯ СІНОКОСІННЯ Й ВИПАСАННЯ ХУДОБИ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ

У сучасних умовах економічного розвитку України виробництво сільськогосподарської продукції може здійснюватись у результаті діяльності сільськогосподарських підприємств – суб'єктів аграрного підприємства, а також громадян, які займаються ведінням особистого селянського господарства. Питом вага останнього у виробництві є досить значною. За статистичними даними частка продукції особистих селянських господарств у загальному виробництві валової продукції сягає майже двох третин, у тому числі рослинництва – близько 60%, а тваринництва – 75% [4, с.3].

Характер земельних правовідносин, що складаються у зв'язку із використанням земель для ведіння особистого селянського господарства має свої особливості, які зумовлюються тими цілями, для яких надаються земельні ділянки, порядком їх використання, їх різним призначенням.

Мета даної статті – навести

аналіз правової природи використання громадянами земельних ділянок для сінокосіння й випасання худоби, виявлення характерних рис правового режиму тих із них, що використовуються для цих цілей, сформулювання пропозицій по вдосконаленню правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

На жаль, у сучасній правовій літературі питання правового режиму земель зазначеної категорії досліджені недостатньо. Фактично предметом розгляду науковців стала лише проблематика правового становища особистого селянського господарства в цілому. Їй присвятили наукові роботи такі правознавці, як О.В. Мордвінов, О.М. Онищенко, А.А. Хвасенко [Див. 3; 4; 7] та ін. Чинне законодавство теж недостатньо детально регламентує цей вид землекористування, у зв'язку з чим воно потребує певного вдосконалення.

Із початком в Україні економічної реформи відбулися сут-

теві зміни й у правовому режимі земель для сінокосіння й випасання худоби. Законодавство радянської доби передбачало надання громадянам земельних ділянок для зазначених потреб в індивідуальне й колективне користування. Колективне використання здійснювалося через тваринницькі товариства, які створювалися за територіальною ознакою і діяльність яких регулювалася їх статутами, що розроблялись на основі Типового статуту тваринницького товариства [6; 1946. – №3. – Ст. 9]. Ці товариства мали статус юридичної особи, тобто виступали носіями земельних прав та обов'язків, мали право укладати угоди, пов'язані з роботою товариства, передбаченою статутом. На земельних ділянках, наданих під пасовища та сінокоси, вони були зобов'язані провадити посів трав, вести роботи по боротьбі з їх заростанням чагарником, застосовувати заходи по збереженню й покращанню угідь, споруджувати водопої й загорожі, здійснювати меліорацію.

Кожен член тваринницького товариства мав право пасти належну йому худобу на цих пасовищах, брати участь у розподілі сіна, самостійно провадити сінокосіння на наданих товариством ділянках, користуватися зоотехнічною й ветеринарною допомогою тощо [5, с. 105]. Індивідуаль-

не землекористування громадян щодо сінокосіння й випасання худоби відбувалося також на присадибних земельних ділянках. Земельний кодекс 1991 р. [1; 1991. – №10. – Ст.98] передбачав зазначений вид землекористування лише в індивідуальному порядку, причому встановлював граничні розміри таких земельних ділянок – не більше 1 га.

Згідно зі ст. 34 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) [1; 2002. – №3–4. – Ст. 27] громадяни, які ведуть особисте селянське господарство й утримують худобу, вправі користуватися земельними ділянками для сінокосіння і випасання худоби, які становлять собою постійно чи періодично (сезонно) зволожені сільськогосподарські угіддя, на яких зростає трав'яниста рослинність (сінокоси та інші трави), яка використовується для годівлі худоби. Особливість правового режиму сінокосів і пасовищ така, що громадяни, які одержали їх у користування, не мають права переводити їх в інші види сільськогосподарських угідь, наприклад, у рілля чи багаторічні насадження, тобто не вправі розорювати надані їм ці спеціальні земельні ділянки або засаджувати їх фруктовими чи іншими деревами [2, с. 85].

Частина 2 ст. 34 ЗКУ запроваджує як індивідуальне, так і колективне користування гро-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

мадськими пасовищами й сінокосами на земельних ділянках, відведених органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування із земель, що перебувають у власності держави чи територіальної громади. Не суперечить закону також і надання земельних ділянок для зазначених потреб із земель, які становлять власність фізичних чи юридичних осіб. Підставою для вказаних правовідносин є договір оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення, який у своєму змісті окреслює права й обов'язки сторін, установлює істотні умови й повинен відповідати іншим вимогам, які містить законодавство.

Використання пасовищ і сінокосів у строки й на умовах, не передбачених договором, має розглядатися як правопорушення. Цього, на жаль, не передбачає ст. 211 ЗКУ, в якій установлюється відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок, а не їх самовільне використання, що має місце стосовно сінокосів і пасовищ. Цю правову прогалину необхідно усунути, передбачивши конкретні види відповідальності не лише за самовільне зайняття останніх, а й за їх самовільне використання. Вважаємо, що найдоцільніше встановити адміністративну й матеріальну відповідальність

винних осіб. За радянських часів, в умовах виключної державної власності на землю й безоплатності землекористування, питання про можливість матеріальної відповідальності за самовільне використання природної рослинності на сінокосах і пасовищах було дискусійним. Проте й тоді було важко погодитися з тим, що природний травостій не має певної вартості для землекористувача, оскільки достається йому начебто безоплатно. У дійсності ж для отримання природного пасовища або сінокосу він застосовує низку заходів: вводить спеціальні сівоزمіни, обмежує певною мірою свої потреби в землі, роблячи при цьому відповідні матеріальні витрати.

Сінокоси й пасовища – досить цінний вид сільськогосподарських угідь, але охороняються вони законом недостатньо. Нерідко матеріальні інтереси їх користувачів страждають від самовільної експлуатації цих земель або пошкодження їх худобою чи транспортом. У таких випадках винні несуть адміністративну відповідальність згідно зі ст. 104 Кодексу України про адміністративні порушення [1; 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122] за потрапу посівів. Вважаємо, що було б справедливо запровадити разом із цим і відповідальність за пошкодження пасо-

вищ, а не тільки посівів. Таку норму закону треба поширити не лише на випадки захисту інтересів державних і комунальних суб'єктів, а й інших власників землі.

Сінокоси й пасовища можуть надаватися крім земель сільськогосподарського призначення ще з лісового фонду. Стаття 73 Лісового кодексу України [1; 2006. – №21. – Ст.170] передбачає, що до побічних лісових користувань належать заготівля сіна й випас худоби, які належить здійснювати без заподіяння шкоди лісу. За п. 9 ст.105 цього Кодексу самовільна заготівля сіна й випасання худоби на лісових ділянках є порушенням лісового законодавства.

Чинний ЗКУ скасував існуюче раніше обмеження розмірів зазначених земельних ділянок, які передаються в користування, що цілком виправдано. У дійсності ж, маючи конкретний розмір ділянки, землекористувач може самостійно нормувати площу сінокоосу. Що ж стосується нормування користування пасовищем (як правило, спільним), то тут, очевидно, повинен мати місце інший підхід, бо різні громадяни володіють неоднаковою кількістю худоби, якій потрібно випасання, до того ж і пасовища можуть мати зовсім різну якість. Іншими словами, спроба централізовано закрити якусь пев-

ну величину норми пасовища не дає позитивного результату, бо багато чого залежить від конкретних умов: площі, якості пасовищ, видів і чисельності худоби, яка має в них потребу.

Необхідно зауважити, що сінокоси й пасовища – це не єдине джерело кормів для худоби. Громадяни можуть займатися виробництвом кормів як на земельних ділянках, призначених для ведіння особистого селянського господарства, так і частково на городних землях. При цьому завдання законодавства полягає в стимулюванні землевласників і користувачів виробляти потрібну сільськогосподарську продукцію. Одним із заходів такої активізації громадян могло б стати надання їм земельних ділянок для визначених цілей (наприклад, вирощування технічних або кормових культур) на договірних засадах з різними підприємствами й організаціями або обслуговуючою кооперацією. І якщо передбачити в законі надання в користування земельних ділянок спеціально для виробництва кормів, якщо громадяни за договором з указаними юридичними особами зобов'язуються, приміром, вирощувати або відгодовувати худобу чи птицю, то це принесе тільки загальну користь. Але це вже питання наступних досліджень авторки.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. 2. *Кулинич П.Ф.* Правові проблеми підсобного землекористування громадян в Україні// Часоп. Київ. ун-ту права. – 2004. – № 3. – С. 81-90. 3. *Мордвінов О.* Особисте підсобне господарство в перехідній економіці України // Віче. – 2000. – № 3. – 81 с. 4. *Онищенко О.М.* Господарства населення: продуктивність, ефективність, перспективи. – К.: Магістр – XXI ст., 2003. – 34 с. 5. Правовой режим земель в СССР / Под ред. *Г.А. Аксененка.* – М.: Наука, 1984. – 326 с. 6. СП РСФСР. 7. *Хвасенко А.А.* Правове забезпечення розвитку особистих селянських господарств: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. – Х., 2002. – 17 с.

Надійшла до редакції 03.11.2008 р.

УДК 342.951

*Л.П. Коваленко, канд. юрид. наук
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Останнім часом у рамках як наукових досліджень, так і законопроектних робіт дедалі частіше виникають питання про роль і місце адміністративної відповідальності в галузі охорони навколишнього природного середовища в аспекті юридичної відповідальності взагалі й у механізмі правового регулювання в конкретних сферах суспільних відносин, зокрема.

Проблематика сутності адміністративної відповідальності знайшла відбиття в працях Ю.С. Шемшученка [4, с. 22], Н.І. Титова [3, с. 15], В.Л. Мунтяна [5, с. 18], Б.Г. Розовського [5, с. 10], В.Ф. Погорілко [6, с. 11] та інших

дослідників. Це зумовлено у першу чергу тим, що саме адміністративна відповідальність у сфері охорони довкілля виявилася найбільш зручною при створенні правового інструментарію, за допомогою якого здійснюється реальний і (що найголовніше) оперативний вплив з боку органів державної влади на осіб, які не дотримуються вимог владних державних приписів. Ця зручність стала причиною появи низки похідних від адміністративної різновидів юридичної відповідальності, зокрема, таких, як екологічна, фінансова, господарська, економічна відповідальність тощо. За своєю право-